

O POHŘEBNÍCH BANKETECH

Jarmila Valentová – Radka Šumberová

Téma pohřebních banketů jako pouhá část problematiky patřící do širokého okruhu otázek spojených s praktikami pohřebního ritu je v zahraniční, zvláště francouzské, literatuře v posledních letech velmi časté, u nás je však až na jednotlivé úvahy (např. *Vencl 1994; Bouzek – Sklenář 1987*) stále na okraji badatelského zájmu, nejspíše pro obecně známý deficit archeologicky doložitelných zjištění. V pestrém spektru současné literatury se téma v různých podobách objevuje v kontextu institucí svátků, archeologie slavností, archeologie žízňě, přechodových rituálů, kolektivního jídla apod.

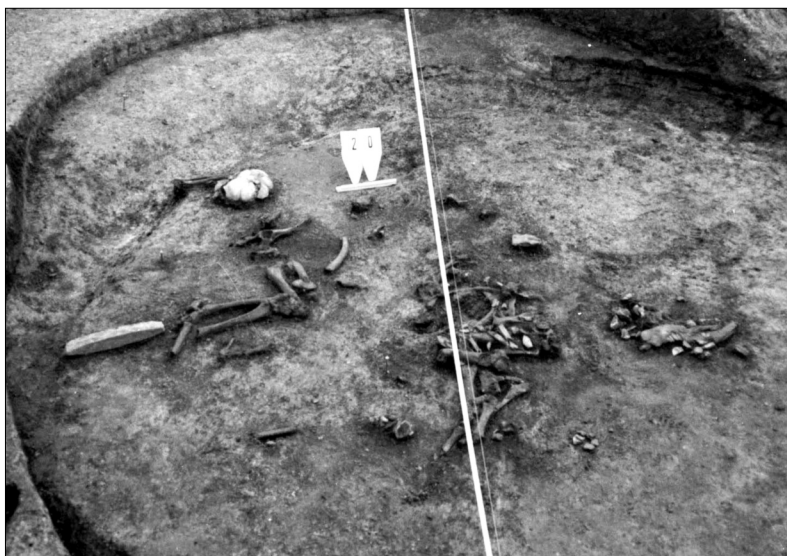
Tyto pojmy jsou obecně platné jak pro protohistorické období, tak i pro starší období pravěku, kde je např. kolektivní pití předpokládáno už nejméně od eneolitu, kdy se v keramickém inventáři objevují i charakteristické tvary nádob (*Vencl 1994, 296*). Za doklady těchto aktivit se pak považují v našem prostředí zejména depoty s významným zastoupením picích nádobek, často ze střední doby bronzové, a jsou dávány do souvislosti s libačnickými obřady, které probíhaly například při uzavírání nevyhovitelných smluv nebo neodvolatelných nadosobních závazků vyplývajících ze závažných komunitních rozhodnutí (*Bouzek – Sklenář 1987, 35–36; Vencl – Zadák 2010, 238*).

Tento příspěvek se zaměřuje pouze na závěrečné období latěnu, neboť konkrétním podnětem k rozvinutí následujících úvah je pozdně latěnský objekt z lokality Nové Dvory u Kutné Hory (*Šumberová 2000*), který naznačuje možnost jeho hodnocení jako počátečního stupně vícefázového pohřbu, jaké jsou avizovány odjinud (*Metzler-Zens – Metzler – Méniel 1999; Schendzielorz 2006; Jud 2008, 147–160*). Cílem stati je upozornit na různé možné praktiky a jejich hmotné stopy v nálezovém fondu z hrobových či standardně nedefinovatelných komponent, kterým by bylo dobré věnovat detailnější pozornost při hodnocení starších či aktuálně získávaných dat.

Původně pravděpodobně povrchový kruhový objekt s rovným dnem vymezený žlabem v ploše 12 m² se nalézal poblíž soutoku dvou říček. Nález bude předmětem podrobného vyhodnocení v rámci jiné stati (*Valentová – Šumberová, v tisku*). Složení nálezového souboru, čítajícího 55 rozbitých nádob, drobné zlomky železných předmětů, artefakt z výsady jeleního parohu, kamenný artefakt a velké kusy tvarované pryskyřice, ve spojení s uložením kosterních pozůstatků muže, ženy, dobytčete a části hlavy prasete, způsobilo již na začátku interpretační problémy. Rozměrná zásobnice, šest velkých hrnců a monotónní pohled na početné stejné struhadlovitě drsně hrnce a velké mísy se zataženým okrajem a černým smolným nátěrem rozhodně neskýtal podklady k úvahám o vybavení jedné domácnosti či usedlosti ani o inventáři hrobu. Soubor doplňovaly čtyři kusy jemné keramiky. Rozvolnění skeletů a stav zachování artefaktů navíc ukázaly na dlouhodobé uložení v primárně volném prostoru. Po důkladné analýze je situace nyní chápána nejspíše jako doklad určité fáze tzv. přechodového rituálu, místo vystavení zemřelého

Obr. 1. Nové Dvory, okr. Kutná Hora. V. Čtverák nad objektem 20

Obr. 2. Nové Dvory, okr. Kutná Hora. Obj. 20 – zvířecí kosti po vyzvednutí keramiky

(„Leichenplatz“ – Jud 2008, 155), s pozůstatky pohřebního banketu.

Zmíněná fáze, v zahraniční literatuře nejčastěji uváděná jako tzv. expozice, bývá s pohřebními bankety běžně spojována. Zatímco na pohřebišti Lamadelaine patřícím k oppidu Titelberg na území Lucemburska (Metzler 1991) je první banket slučován právě s expozicí, tj. obřadným kolektivním uložením zemřelého na místo určené k jeho vystavení za účelem samovolného oddělení měkkých tkání od kostry pro ulehčení následných manipulací (Jud 2008, 155, Abb. 138), další autoři (Ruby 2009, 20) předpokládají organizaci banketu naopak až v závěrečné fázi rituálu, nikoli v počátečním období smutku, které nastávalo

většinou naráz, bez možnosti předchozí přípravy na ně. Hovoří pro to i praktické důvody časového charakteru. Bylo nutno nejprve nashromáždit a připravit (nasolením, uzením atd.) velké množství masa pro kolektivní konzumaci, možná v rámci vícedenní slavnosti, a připravit alkoholické nápoje, jejichž výroba také potřebovala určitý časový odstup i vzhledem k sezónnímu období. To vše by odpovídalo časovému úseku mezi dvěma fázemi přechodového rituálu, tj. expozicí a následným dalším shromážděním kolektivu při pokračující manipulaci s ostatky.

Ponecháme zde stranou problematiku nakládání s lidskými pozůstatky a soustředíme se jen na průvodní souvislosti banketů.

JÍDLO A PITÍ PRO MRTVÉ I ŽIVÉ

Základními prvky banketů jsou zřejmě konzumace masa a alkoholu. Za indicie pohřebních banketů jsou obvykle považovány nálezy významného množství zvířecích kostí a velkého množství nádob určitého druhového složení, v zahraničních nálezech jsou uváděny např. nádoby na pití, vinné amfory, zlomky cedníků na víno, rožeň či háčky na maso (Meylan-Krause – Morel 2007, 277). Tyto situace však patří k těm, které je nutno důkladně analyzovat, protože v některých případech mohlo jít o méně obvyklou, avšak reálnou profánní funkci (Deffressigne-Tikonoff – Auxiette 2002, 242–244).

Struktura nálezů nasvědčuje tomu, že potrava byla určena selektivním způsobem jak pro živé, tak pro mrtvé. Ostatně celý banket symbolizoval i určité konečné dělení mezi mrtvým, živými a bohy (Méniel – Metzler 2002, 343). O tom, co konzumovali živí účastníci rituálu, svědčí nespolečenské, pravděpodobně předem vybrané kusy masa, nalézané spolu s keramikou a lidskými pozůstatky v hrobech. Tyto uložené části masa, patrně méně nutričně hodnotné, byly určeny zemřelým. Nálezy koster celých zvířat naopak nedokládají konzumaci, ale patří do kategorie obětí. Podle některých autorů k ukládání částí masa a k obětování zvířat docházelo ve dvou různých fázích rituálů. Symboličnost tohoto aktu je doložena i ukládáním obětí v podobě celých zvířecích kůží respektujících tvar těla, včetně hlavy a kopyt, tj. v podobě trofejí (Méniel 2001, 193).

Co se týče druhové skladby zvířat konzumovaných při banketech, je třeba při jejím stanovení postupovat obezřetně, protože mohou být identifikována pochopitelně pouze ta zvířata, jejichž části byly uloženy s kostmi, měkké tkáně se nezachovávají. Uložené části jsou různého objemu, představují buď jen určité menší díly nebo čtvrtky, celé půlky zvířete či často polovinu jeho hlavy (Méniel 2004, 191). Pozůstatky banketu nelze zaměřovat s nálezy, které patří do kategorie artefaktů, tzn. intencionálně opracovaný kostěný nebo parohový materiál. Jinou možností jsou stopy po řeznickém zpracování masa, které se naopak přirozeně řadí do problematiky konzumace. Odlišují se také zvířecí kosti, které jsou nacházeny v hrobech po dezartikulaci pečlivě sekundárně vyskládané do původní anatomické polohy, zřejmě pro výsledný efekt jakoby úplného zvířete, jehož chybějící části byly maskovány nádobami (Méniel 2001,

192). V těchto případech je ovšem možné uvažovat také o jejich neoprávněném zkonsumování a dokonce snad o snaze obelstít vyšší mocnosti.

Na pohřebišti Lamadelaine patřícímu k oppidu Tittelberg jsou nejčastějšími nálezy části prasete, ale také ovce, hovězí dobytek, drůbež a pes (*Metzler-Zens – Metzler – Méniel 1999, 461*). Skladba těchto druhů se opakuje i jinde, ale v různém poměru. Běžně se v hrobech objevuje více druhů, ale jejich skladba může podléhat časoprostorovým vazbám. Prase, hovězí dobytek, ovce/kozy, pes a kohout figurují pouze v nálezových celcích datovaných do LT D1–LT D2a. Zatímco výskyt hovězích kostí je zaznamenán ještě i v LT D2b, prase je konzumováno navíc i v galořímském období, k jehož konci se znovu objevuje i konzumace psa a v jeho starší části i kohouta. Výjimkou je nález jeleních zbytků v hrobech LT D2b, protože lovená zvířata se v těchto předpokládaných pozůstatcích banketů většinou neobjevují (*Metzler-Zens – Metzler – Méniel 1999, 269, Tab. 11*), ač jinak byla konzumována (*Méniel 2001, 88*). Specifický bývá také výběr druhů kostí; u hovězího dobytka jsou to hlavně dlouhé kosti, tedy doklady částí, pro konzumaci na banketu nevhodných (*Metzler-Zens – Metzler – Méniel 1999, 269*). Drůbež byla ukládána celá, zatímco části hovězího a vepřového jsou nacházeny v malých kusech, zřejmě v důsledku jejich konzumace během banketu. Ze severní Francie i z jiných regionů je známo z hrobových celků ukládání spálených i nespálených zvířecích zbytků. Spálené zbytky zvířecího masa pocházejí z kremačního aktu při likvidaci těla zemřelého, zatímco nespálené pozůstatky mohou pocházet z pohřebního banketu (*Lepetz – van Andringa 2004, 168*).

Specifickou kategorií tvoří nálezy koster koní a psů. S představou pohřebního banketu je spojujeme pouze výjimečně (viz výše pohřebiště Lamadelaine). Postavení těchto zvířat spočívalo v roli společníka, spojené také s funkcí jezdeckou a loveckou, a tomu odpovídalo i nakládání s jejich ostatky, což se ale týkalo spíše vyšších společenských vrstev. Ve venkovském prostředí byl kůň záležitostí užitkovou a patřil k možným jedlým zvířatům.

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že výše uvedené interpretace inventáře hrobů a zejména zvířecích milodarů nejsou jinými autory bezvýhradně přijímány a je zdůrazňován zejména symbolický význam uložených obětí (např. *Bats 2002, 288*). Uložení celého dobytčete a části hlavy prasete v objektu 20 v Nových Dvorech nemusí tedy také přímo souviset s konzumací v průběhu banketu a mohlo mít charakter obětiny.

Společné pití, především dospělých mužů, tvořilo od pradávna jakýsi základ rituálu upevňování společenství. Zvláště u pohřebních rituálů pomáhá pití alkoholizovaných nápojů překonat smutek i hranici mezi etapami rituálu. Keltští bohové dokonce museli pít pravidelně pivo, jinak by přišli o své mládí a o svou moc (*Vencl 1994*).

S výrobou piva bývají spojovány velké silnostěnné nádoby (zásobnice) s velkým objemem 100 až 200 l i více. Funkcí těchto nádob již na sklonku doby bronzové se u nás zabýval L. Smejtek, který se přiklání k pravděpodobnému využití při výrobě piva (*Smejtek 2000, 234*). V této souvislosti lze interpretovat i přítomnost rozměrné zásobnice i velkých hrnců v objektu 20, kterých bylo třeba na vlastní vaření piva. Příprava trvala podle etnologických paralel asi 10 dnů a byla doménou žen. Důležitým poznatkem je, že nápoj byl určen pro krátkodobou spotřebu v průběhu 24 hodin, což by odpovídalo rychlé kolektivní spotřebě při banketu, kdy je uváděna možnost konzumace nízkostupňového piva jedincem v objemu 10–20 l (*Vencl 1994, 290*). Početné hrnce a velké mísy z objektu 20 v Nových Dvorech navozují představu kolektivního hodování s velkým počtem účastníků. Nedostatek nízkobjemových tvarů nádob pak je dobře vysvětlitelný i pitím z velkých nádob pomocí stébel rákosu (*o. c., 290*). Méně početné soubory keramiky tak neznamenají nutně menší počet účastníků akce, neboť objem velkých nádob naznačuje jejich službu více osobám (*Bouzek – Sklenář 1987, 36*). Mimo naše prostředí je zdůrazňována zejména konzumace vína, doložená výskytem typických vinných amfor a bronzových cedníků (např. *Poux 2002*).

Rekonstrukce nálezové situace v Nových Dvorech jako části vícefázového pohřbu s realizovaným banketem předpokládá důkladnou organizaci celé akce a propracované způsoby komunikace. Hypoteticky lze předpokládat přerušení průběhu rituálu, kdy zřejmě ze závažných vnějších důvodů nedošlo k následným fázím nakládání s lidskými ostatky. Při současném stavu poznatků i přes četné studie v zahraniční literatuře a detailní analýzy průběhu rituálů, souvisejících s vícefázovými pohřby, zůstává první sekvence této konstrukce, tedy expozice na určeném místě, obtížně archeologicky doložitelná, a nález z Nových Dvorů by tak byl zcela unikátním dokladem této fáze pohřebního rituálu.

LITERATURA

- Bats, M. 2002: Mythe et réalités des consommations funéraires en Gaule méridionale (IVe s.-Ier s. av. J.-C.) In: Méniel, P. – Lambot, B. (eds.), Repas des vivants et nourriture pour les morts en Gaule. Actes du XXVe colloque international de l'Association Française pour l'Etude de l'Age du Fer, Charleville-Mézières 24-27 mai 2001, Mémoire de la Société Archéologique Champenoise, n°16 (1), 285-293.
- Bouzek, J. – Sklenář, K. 1987: Jáma středobronzové mohylové kultury v Horních Počaplech, okr. Mělník, Archeologické rozhledy 39, 23-39.
- Deffressigne-Tikonoff, S. – Auxiette, G. 2002: Réalité domestique ou symbolique du banquet? Les rejets d'une fosse dépotoir à ennerly „Landrevenne“ (Moselle). In: Méniel, P. – Lambot, B. (eds.), Repas des vivants et nourriture pour les morts en Gaule. Actes du XXVe colloque international de l'Association Française pour l'Etude de l'Age du Fer, Charleville-Mézières 24-27 mai 2001, Mémoire de la Société Archéologique Champenoise, n°16 (1), 231-246.
- Jud, P. 2008: Die Töpferin und der Schmied. Basel – Gasfabrik, Grabung 1989/5. Teil I: Text. Heft 20A. Archäologische Bodenforschung des Kantons Basel-Stadt. Basel.
- Lepetz, S. – van Andringa, W. 2004: Caractériser les rituels alimentaires dans les nécropoles gallo-romaines. L'apport conjoint des os et des textes. In: Baray, L. (dir.), Archéologie des pratiques funéraires. Approches critiques. Actes de la table ronde des 7 et 9 juin 2001 (Glux-en-Glenne: BIBRACTE, Centre archéologique européen, 2004, 161-170, Bibracte 9).
- Méniel, P. 2001: Les Gaulois et les Animaux. Elevage, repas et sacrifice. Paris.
- Méniel, P. 2004: Les animaux dans les rites funéraires au deuxième âge du Fer. In: Baray, L. (dir.), Archéologie des pratiques funéraires. Approches critiques. Actes de la table ronde des 7 et 9 juin 2001 (Glux-en-Glenne: BIBRACTE, Centre archéologique européen, 2004, 189-196, Bibracte 9).
- Méniel, P. – Metzler, J. 2002: Nature et circonstance de dépôt de viande dans les tombes de Lamadelaine (Luxembourg, 1er siècle av. J.-C.). In: Méniel, P. – Lambot, B. (eds.), Repas des vivants et nourriture pour les morts en Gaule. Actes du XXVe colloque international de l'Association Française pour l'Etude de l'Age du Fer, Charleville-Mézières 24-27 mai 2001, Mémoire de la Société Archéologique Champenoise, n°16 (1), 337-344.
- Metzler, J. 1991: Das Oppidum auf dem Titelberg und die spätkeltischen Adelsgräber des Umlandes. In: Haffner, A. – Miron, A. (Hrsg.), Studien zur Eisenzeit im Hunsrück-Nahe-Raum. Symposium Birkenfeld 1987. Trierer Zeitschrift, Beih. 13, 263-280.
- Metzler-Zens, N. – Metzler, J. – Méniel, P. 1999: Lamadelaine, une nécropole de l'oppidum du Titelberg. Dossiers d'Archéologie du Musée National d'Histoire et d'Art VI. Luxembourg.
- Meylan-Krause, M.-F. – Morel, J. 2007: Avenches/Aventicum (canton de Vaud, Suisse): Deux fosses laténiennes (80-50/40 AV. J.-C.) à caractère funéraire? In: L'âge du Fer dans l'arc jurassien et ses marges. Dépôts, Lieux sacrés et territorialité à l'âge du Fer. Actes du XXIXe colloque international de l'AFEAF; Bienne, 5-8 mai 2005, volume 2. Barral, Ph. – Daubigny, A. – Dunning, C. – Kaenel, G. – Roulière-Lambert, M.-J. (eds.). Besançon, 263-278 (Annales Littéraires; Série „Environnement, sociétés et archéologie“).
- Poux, M. 2002: L'archéologie du festin en Gaule préromaine. Acquis, méthodologie et perspectives. In: Méniel, P. – Lambot, B. (eds.), Repas des vivants et nourriture pour les morts en Gaule. Actes du XXVe colloque international de l'Association Française pour l'Etude de l'Age du Fer, Charleville-Mézières 24-27 mai 2001, Mémoire de la Société Archéologique Champenoise, n°16 (1), 345-374.
- Ruby, P. 2009: L'impasse de la pratique. L'apport des „rites de passage“ à l'approche systématique des gestuelles funéraires, Revue archéologique de Picardie 2009, n°3/4, 11-24.
- Schendzielorz, S. 2006: Feulen, ein spätlatènezeitlich-frühromisches Gräberfeld in Luxembourg. Dossiers d'Archéologie du Musée National d'Histoire et d'Art IX. Luxembourg.
- Smejtek, L. 2000: K funkci velkých zásobnic ze sklonku doby bronzové. In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 233-237.
- Šumberová, R. 2000: Osídlení nivy dolního toku Vrchlice v pravěku, Archeologické rozhledy 52, 261-302.
- Valentová, J. – Šumberová, R. v tisku: Dům mrtvých nebo dům živých? Laténský objekt s lidskými kostrami z Nových Dvůrů, okr. Kutná Hora.
- Vencl, S. 1994: Archeologie žižně, Archeologické rozhledy 46, 283-305.
- Vencl, S. – Zadák, J. 2010: Keramický depot mohylové kultury střední doby bronzové z Prahy 9-Běchovic, Archeologické rozhledy 62, 211-258.

ON FUNERARY BANQUETS

In recent years, the issue of funerary banquets as a part of the burial rite is frequently debated in foreign literature, especially in France. In our country, however, it is still somehow on the periphery of scholarly interest. This fact is most probably connected with the generally acknowledged lack of archaeological record. The impulse for the presented speculations was a discovery made at the site of Nové Dvory near Kutná Hora, where the finds situation can be interpreted as the initial stage of a multiple burial. In foreign literature, this phase of burial is generally referred to as the exposition and is usually placed in context with funerary banquets. The appearance of the La Tène feature from Nové Dvory, the amount of vessels and its association with the deposition of skeletons of an ox and of two humans evokes a notion of such a banquet. The aim of this text is to draw attention to the different possible practices and their material traces in the archaeological record from graves or non-standard components.

Fig. 1. Nové Dvory, Kutná Hora District. V. Čtverák above Feature 20

Fig. 2. Nové Dvory, Kutná Hora District. Feature 20 – animal bones after removal of pottery

---

JARMILA VALENTOVÁ
NÁRODNÍ MUZEUM, VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 68, 115 79 PRAHA 1

RADKA ŠUMBEROVÁ
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA, V. V. I., LETENSKÁ 4, 118 01 PRAHA 1